

УДК 640.4:711.455(23)

Мілашовська Ольга Іванівна
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри готельно-ресторанної справи
Кузьма Валерія Іванівна
аспірант
Мукачівський державний університет, Україна
e-mail: 08101991@mail.ua

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КУРОРТНОЇ ГАЛУЗІ ГІРСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

***Анотація.** Висвітлено розвиток курортної галузі гірських територій з позицій соціально-економічних аспектів. Обґрунтовані теоретичні аспекти курортної галузі. Розглянуті поняття похідні курортної галузі. Визначені фактори впливу на розвиток курортної галузі. Обґрунтовано взаємозалежність курортної галузі з туристичною та рекреаційною сферами. Сформовані поняття соціального розвитку та економічного розвитку. Запропоновані визначення стосовно соціально-економічного розвитку курортної галузі гірських територій.*

***Ключові слова:** розвиток; соціально-економічний розвиток, курортна галузь; гірські території; курорт; курортна сфера; рекреація; рекреаційна діяльність; рекреаційний потенціал.*

Постановка проблеми. Розвиток курортної галузі на сьогоднішній день є найбільш актуальним питанням, це пов'язується з потребою населення держави у відпочинку та відновленні фізичних сил. Економічна та політична нестабільність, екологічний стан в країні, матеріальне становище населення, все це фактори, які сприяють розвитку стресу, який наносить велику шкоду організму людини і в результаті, їй необхідно покращувати фізичний стан. Сучасні світові тенденції орієнтації людей на здоровий спосіб життя неодмінно підкреслюють необхідність розвитку курортної справи, а ми, в свою чергу, розпочнемо дослідження розвитку курортної справи з огляду теоретичних основ курортної галузі, її соціально-економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням маркетингу рекреаційних територій: теорія, методологія, практика займалась Черчик Л. М., Прохорова М. С. розглядала питання особливостей послуг рекреації як виду економічної діяльності в своїх наукових дослідженнях, Заваріка Г. М. розглядала історичні та теоретичні аспекти курортної справи в своїх наукових працях. Наукові здобутки з питань теорії і практики формування стратегій підприємств санаторно-курортного комплексу викладено в роботах Бережної І. В., Василенко В. О., Ветитнева А. М., Гудзя П. В., Дишлового І. М., Єфремова О. В., Павленко І. Г., Степанова В. М., Ткаченко Т. І., Федорова І. А., Харічкова С. К., Цюхли С. Ю., Шаптали О. С. та інших.

Визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Створення курортної галузі бере свій початок ще з давніх часів і вона постійно вдосконалюється, але термінологічний словник даної галузі визначений тільки Законом України «Про курорт». В Україні дана сфера є однією із найдавніших видів рекреаційної діяльності, а на рівні регіону вона може бути найбільш перспективною та прибутковою. Водночас на сьогодні питання теоретичних аспектів соціально-економічного розвитку курортної галузі гірських територій розглянуто не в повному обсязі, тому вважаємо за доцільне висвітлити дане питання.

Мета та завдання статті. Мета статті – сформулювати теоретичні аспекти соціально-економічного розвитку курортної галузі гірських територій. З метою формування теоретичних аспектів необхідно визначити поняття курортної галузі, соціально-економічного розвитку та загалом поняття соціально-економічного розвитку гірських територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. У результаті дослідження теоретичних аспектів курортної галузі звертаємося до першочергового поняття курорт, яке визначене і наведене в Законі України «Про курорт» – це освоєна природна територія на землях

оздоровчого призначення, що має природні лікувальні ресурси, необхідні для їх експлуатації будівлі та споруди з об'єктами інфраструктури, використовується з метою лікування, медичної реабілітації, профілактики захворювань та для рекреації і підлягає особливій охороні.

Виходячи з цього не можемо не розглянути наступні поняття – похідні курортної галузі:

- лікувально-оздоровча місцевість – природна територія, що має мінеральні та термальні води, лікувальні грязі, озокерит, ропу лиманів та озер, кліматичні та інші природні умови, сприятливі для лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань;

- особливо цінні та унікальні природні лікувальні ресурси – ресурси, які рідко (не часто) зустрічаються на території України, мають обмежене поширення або невеликі запаси у родовищах та є особливо сприятливими і ефективними для використання з метою лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань;

- загальнопоширені природні лікувальні ресурси – ресурси, які зустрічаються в різних регіонах України, мають значні запаси та придатні для використання з метою лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань;

- медичний (бальнеологічний) висновок – це висновок, зроблений на підставі медико-біологічних та інших спеціальних досліджень складу та властивостей природних лікувальних ресурсів про можливість їх використання з метою лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань;

- курортна справа – сукупність усіх видів науково-практичної та господарської діяльності, спрямованих на організацію та забезпечення лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань із використанням природних лікувальних ресурсів [1].

Окрім законодавчої бази питанням дослідження курортної галузі займаються різні науковці, які тісно пов'язують курортну галузь з туристичною та рекреаційною діяльністю і це обгрунтовано наступним визначенням курортно-рекреаційної та туристичної галузі – являє собою специфічну індустрію, що охоплює безліч сфер діяльності, які тісно пов'язані між собою та залежать одна від одної. Ця галузь сама є сферою обслуговування, тому що вона спрямована в першу чергу на надання громадянам послуг щодо їх відпочинку, оздоровлення та лікування на основі використання природно-кліматичних та лікувальних ресурсів, тобто забезпечує отримання нематеріальних благ. В той же час вона є сферою економіки, значним джерелом зростання ВВП, що характеризує її як певний вид індустрії [2, с.136].

Що стосується соціально-економічних чинників впливу на розвиток даної індустрії серед багатьох основними є такі фактори: демографічні тенденції, життєвий рівень громадян, трудова зайнятість населення, матеріальний стан сімей, обсяг вільного часу, культурний рівень, професійна та освітня структура населення. Всі ці фактори мають бути співвіднесені з відповідними ресурсами: природними, історико-культурними, трудовими, земельними тощо, що забезпечує баланс рекреаційних потреб населення та можливостей їх задоволення.

З економічної точки зору, головним нематеріальним товаром є послуга – діяльність суб'єктів, що не набуває матеріально-речової форми і задовольняє певні потреби замовників – індивідуальні, групові, суспільні. Послуги є результатом різномірної діяльності, яка здійснюється виробником на замовлення будь-яких споживачів.

Головним чинником виникнення нових послуг завжди виступали і виступатимуть зростаючі потреби суспільства в тих чи інших благах. Цей факт підтверджується стійким зростанням кількості наданих послуг організаціями туристичного та готельного бізнесу, тобто сфери обслуговування. Рекреаційні послуги як вид економічної діяльності створюють комфорт і забезпечують споживачу переваги в конкретному місці та в конкретний час, в результаті дій, направлених на задоволення потреб отримувача послуги [3, с. 275].

Інший науковець Заваріка Г. М. відносить курортну справу до найбільш давнього виду туристської індустрії і вважає, що оскільки активізація й збільшення обсягів

кількості внутрішніх відпочиваючих та експорту послуг курортного господарства є важливим фактором розвитку туризму та фактором сприяння фінансових надходжень, відомості на ринку туристичних послуг, то необхідні ґрунтовні наукові розробки в даній сфері. Також Заваріка Г. М. пов'язує санаторно-курортну справу в Україні з рекреаційною діяльністю. Вітчизняні кліматичні курорти добре відомі й користувалися попитом, починаючи з XIX ст., однак найбільшого розвитку зазнали в XX ст. [4, с.35].

Теоретичне підґрунття соціально-економічного розвитку курортної галузі також включає і природні ресурси, до яких відносять ландшафт, біоклімат, мінеральні води, лікувальні грязі. Говорячи про природні ресурси та курортну діяльність не можемо не охопити питання рекреації, рекреаційної діяльності та рекреаційного потенціалу. Тому наводимо визначення рекреації (фр. *recreation*, пол. *rekreacja* – відпочинок, від лат. *recreatio* – відновлення сил) – відновлення чи відтворення фізичних і духовних сил, витрачених людиною в процесі життєдіяльності; рекреація включає різноманітні види діяльності у вільний час, спрямовані на відновлення сил і задоволення широкого кола особистих і соціальних потреб та запитів [5, с. 173].

Рекреацію можна сприймати і як заплановану бездіяльність, яка здійснюється за чийось бажанням. У глибшому сенсі вона розглядається у зв'язку з емоційним досвідом та натхненням, що з'являється як наслідок рекреаційної дії. З іншого боку, рекреація може сприйматися як система ресурсів чи сервісу. І, врешті-решт, не буде помилкою розглядати рекреацію як будь-який тип або вид усвідомленого задоволення фізіологічних бажань і соціальних потреб особистості під час відпочинку.

Рекреаційна діяльність пов'язана з використанням ландшафтів і значних територій і є один із комплексних видів життєдіяльності людини, спрямований на оздоровлення і задоволення духовних потреб у вільний від роботи час.

Науковці виокремлюють такі види рекреаційної діяльності як лікувально-курортна, оздоровчо-спортивна, пізнавальна, розважальна [6, с.58]. І відповідно до цього для успішної діяльності рекреаційної сфери необхідний рекреаційний потенціал, що являє собою систему природних, історико-культурних об'єктів та їхніх властивостей, які використовують (або які можна використовувати) у рекреаційній діяльності. Він є функціональною основою рекреації і, в певному розумінні, її складовою частиною. Оцінка рекреаційного потенціалу території показує, що його якісні і кількісні параметри в поєднанні з суспільно-географічними чинниками є важливими об'єктивними передумовами розвитку рекреаційного комплексу регіону, що в свою чергу представлений системою закладів санаторно-курортного лікування, турбаз, екскурсійних станцій, баз, будинків відпочинку та пансіонатів [7, с.184].

Для подальшого дослідження соціального та економічного розвитку курортної галузі гірських територій необхідно визначити поняття розвитку – це дія, процес, унаслідок якого відбувається зміна якості, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого [8, с.567]. В свою чергу сталий розвиток – це система взаємоузгоджених управлінських, економічних, соціальних, природоохоронних заходів, спрямованих на формування системи суспільних відносин на засадах довіри, партнерства, солідарності, консенсусу, етичних цінностей, безпечного навколишнього середовища, національних джерел духовності [9, с.240].

Сучасна наука стверджує, що загальна рівновага на гірських територіях Карпатського регіону, їх поступовий соціально-економічний розвиток можуть бути забезпечені лише за умови активізації регіональних особливостей та розширення прав і обов'язків областей у розвитку продуктивних сил та розбудові соціальної сфери регіону.

Щоб сформувати сутність поняття соціально-економічний розвиток курортної галузі, необхідно розглянути кожний елемент даного визначення окремо для досягнення більш широкого значення. Тож, соціальний розвиток – це система узгоджених знань, досвіду, традицій оцінки організації та життєдіяльності суспільства, його елементів, таких як матеріальні та духовні цінності, відносини між соціальними групами.

В свою чергу економічний розвиток — поняття економічної науки, що позначає перехід від одного етапу економіки до іншого, при якому в новому періоді не тільки збільшується виробництво тих самих товарів і послуг, що вже вироблялися раніше, а має місце й виробництво нових товарів і послуг з використанням нових технологій порівняно з попереднім періодом [10, с.218].

Тоді соціально-економічний розвиток – це процес безупинної зміни матеріального базису виробництва а також усієї сукупності різноманітних відносин між економічними суб'єктами, соціальними групами населення. Іншими словами соціально-економічний розвиток – складний суперечливий процес, у якому взаємодіють позитивні і негативні фактори, а періоди прогресу змінюються періодами регресу. Політичні і військові потрясіння, соціальні конфлікти, екологічні катастрофи можуть призупинити розвиток економіки, відкинути її на кілька десятиліть назад, а іноді привести і до остаточного падіння.

В свою чергу, курортна справа – це сукупність усіх видів науково-практичної та господарської діяльності, спрямованих на організацію та забезпечення лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань із використанням природних лікувальних ресурсів, згідно Закону України “Про курорти”. Відповідно можемо сформулювати визначення поняття курортної галузі, що являє собою сукупність підприємств і організацій, що характеризуються спільністю ознак виробничо-господарської діяльності, надають послуги матеріального і нематеріального характеру, пов'язані з організацією та забезпеченням лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань із використанням природних лікувальних ресурсів та відновленням фізичних сил людини.

Звідси виходить що соціально-економічний розвиток курортної галузі – це безперервний процес змін виробничих основ та взаємопов'язаних елементів між суб'єктами господарювання і соціальними групами населення, що характеризується організацією, наданням та забезпеченням лікувальними, реабілітаційними та профілактичними процесами за рахунок природних лікувальних ресурсів, а також спричиняє відновлення фізичних сил людини.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Звідси виходить що, соціально-економічний розвиток курортної галузі гірських територій буде означати безперервний процес змін виробничих основ та взаємопов'язаних елементів між суб'єктами господарювання і соціальними групами населення, що характеризується організацією, наданням та забезпеченням лікувальними, реабілітаційними та профілактичними процесами на території, що розташована у гірській місцевості за рахунок природних лікувальних ресурсів, а також спричиняє відновлення фізичних сил людини.

В результаті дослідження ми сформулювали теоретичні основи соціально-економічного розвитку курортної справи, але не охопили нормативно-правові основи, які тісно пов'язані з тематикою дослідження, що врахуємо в подальших публікаціях.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про курорт» від 05.10.2000 № 2026-III.
2. Черчик Л. М. Маркетинг рекреаційних територій: теорія, методологія, практика / Л. М. Черчик. – Луцьк: ЛДТУ, 2006. – 136 с.
3. Прохорова М. С. Особливості послуг рекреації як виду економічної діяльності: Коммунальное хозяйство городов: Науч.-техн. сб. Вып.83./М.С. Прохорова – К.: Техніка, 2008. – С.275-281.
4. Заваріка Г. М. Курортна справа: навч. посіб. / Г.М. Заваріка. – К.: “Центр учбової літератури”, 2015. – 264 с.
5. І. В. Смаль, В. В. Смаль Педагогічні та рекреаційні технології в сучасній індустрії дозвілля: матеріали Міжнародної наук.-практ. конференції, 4-6 червня 2004 року / Уклад. В. В. Кірсанов, С.Д. Безклубенко; М-во освіти і науки України; М-во культури і мистецтв України; КНУКіМ. – К. : КНУКіМ, Ч.1. – 2004. – 303 с.
6. Масляк П. О. Рекреаційна географія: Навч. посіб. / П. О. Масляк. – К.: Знання, 2008. – 343 с.
7. Заблоцький Б. Ф. Розміщення продуктивних сил України: Національна макроекономіка: Посібник./ Б. Ф. Заблоцький. – К.: Академвидав, 2002. – 368 с.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

9. Химинець В. В. Місце та роль курортно-рекреаційного кластеру в сталому розвитку Карпатського регіону / В.В. Химинець // Науковий вісник Ужгородського університету. Сер.: Економіка. – 2014. – Вип. 1. – С. 240-247.
10. Небава М. І. Теорія макроекономіки: навчальний посібник / М.І. Небава. – К. : ВД "Слово", 2005. – 536 с.

References

1. The Law of Ukraine «About resort» from 05.10.2000 № 2026-III.
2. Cherchik, L.M. (2006). *Marketing recreational areas: theory, methodology, practice*. Lutsk:LNTU (in Ukr.)
3. Prokhorova, M.S. (2008). *Features recreation services as economic activity*. Nauch.-tekhn. sb. Vup.83./M.S. Prokhorova – K.: Tekhnika, 2008. – S.275-281. (in Ukr.)
4. Zavarika, G.M. (2015). *Balneology*. Kiev: Center of educational literature (in Ukr.)
5. Smal', I.V.and Smal', V.V. (2004). *Teaching and recreational technology in modern leisure industry*. materialy Mizhnarodnoyi nauk.-prakt. konferentsiyi, 4-6 chervnya 2004 roku / Uklad. V.V. Kirsanov, S.D. Bezklubenko; M-vo osvity i nauky Ukrayiny; M-vo kul'tury i mystetstv Ukrayiny; KNUKiM. – K. : KNUKiM, Ch.1. – 2004. – 303 s. (in Ukr.)
6. Maslyak, P.A. (2008). *Recreational geography*. Kiev: Knowledge (in Ukr.)
7. Zablocki, B.F. (2002). *Productive Forces of Ukraine: National macroeconomics*. Kiev: Akademydav (in Ukr.)
8. Busel, V.T. (2005). *Great Dictionary of Modern Ukrainian*. Kiev: Irpin (in Ukr.)
9. Khymynets' V. V. (2014). The place and role of resort and recreational cluster in the sustainable development of the Carpathian region. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu. Ser.: Ekonomika, Vol. 1, 240-247* (in Ukr.)
10. Nebava, M.I. (2005) *Theory of the macroeconomics*. Kiev: PH "Word" (in Ukr.)

Milashovska Olga Ivanivna

PhD, professor

professor of the hotel and restaurant department

Kuzma Valeria Ivanivna

postgraduate

Mukachevo State University, Ukraine

THEORETICAL ASPECTS OF MOUNTAIN RESORT AREAS SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT

Introduction. *It has been determined that the development of resort industry at present is the most pressing issue and is linked to the population demand for rest and physical health recreation. Economic and political instability, the environmental situation in the country, the wellbeing of the population, all are the factors that provoke the development of stress and causes great harm to the human body, thus as a result, it is necessary to improve physical condition. Current global trends targeting people on healthy lifestyle will certainly emphasize the need to develop the resort business.*

Purpose. *Purpose of the article is to form the theoretical aspects of socio-economic development of the resort industry in the mountain areas. In order to form the theoretical aspects it is necessary to define the concept of recreation industry, socio-economic development and the general concept of socio-economic development of the area.*

Methods. *There have been used methods of observation, comparison, analysis and synthesis.*

Results. *It has been determined that the resort industry investigations are in the focus of various scientists who closely connect resort area with tourism and recreational activities. Regarding the major socio-economic factors which influence the development of the industry one may mention: demography, living standards, labor employment, financial status of families, free time, professional and educational levels of the population. Speaking of natural resources and recreational activities we have covered issues of recreation, outdoor activities and recreational potential.*

Originality. *The study of social and economic development of the resort industry in mountain areas has created the concept of development for social and economic stability, industry promotion, financial support of the resorts.*

Conclusion. *It has been determined that the socio-economic development of resort industry in mountain areas will bring continuous service changes, interrelation between economic and social groups, which is characterized by the organization, provision and providing medical, rehabilitation and prevention processes on the territory located in the mountains and characterized by natural medicinal resources which bring physical and psychological health to people.*

Keywords: *development; socio-economic development, resort industry; mountain area; resort area; recreation; recreational activities; recreational potential.*

Одержано редакцією 05.10.2016 р.
Прийнято до публікації 15.10.2016 р.